

Vem var Sveriges första kvinnliga entomolog?

MATTIAS FORSHAGE & HEGE VÅRDAL

Forshage, M. & Vårdal, H.: Vem var Sveriges första kvinnliga entomolog? [**Who was Sweden's first female entomologist?**] – Entomologisk Tidskrift 135 (4): 187-197. Uppsala, Sweden 2014. ISSN: 0013-886x.

The question of who can be considered Sweden's first female entomologist is not easy to answer and depends a lot on criteria; here it leads to a more general survey of women in Swedish entomology. Several persons who are candidates for being considered entomologist pioneers are presented, and the conditions for women to engage in entomology are briefly discussed. Such candidates include the following persons. Queen Lovisa Ulrika, Linnaeus's benefactor, had an insect collection. The first female member of the Entomological Society in Stockholm was Signe Nordenskjöld in 1892. While Cecilia Andersson seems to be the first independent, active female insect collector in Sweden, in the early 20th century. Ida Trotzig collected Lepidoptera in Japan for the Stockholm museum. At that time, preparator Signe Ramberg and illustrator Therese Ekblom at the Stockholm museum were the first female professional entomologists. Only later, the entomological societies included somewhat larger number of female entomologists, and the first woman to get a PhD in entomology in Sweden was Christine Dahl, who also became the first female entomologist full professor.

Mattias Forshage, Naturhistoriska Riksmuseet, Box 50007, 104 05 Stockholm. E-mail: Mattias.Forshage@nrm.se
Hege Vårdal, Naturhistoriska Riksmuseet, Box 50007, 104 05 Stockholm. E-mail: Hege.Vardal@nrm.se

Vem var egentligen Sveriges första kvinnliga entomolog? När frågan dök upp i en konversation för något år sedan var det pinsamt tydligt att det inte fanns något lätt svar att ge på rak arm. Sverige har ju inte haft någon av dessa tidiga undantagspionjärer vars nyfikenhet på diversiteten i det lilla kunde överbrygga de hinder som den sociala situationen erbjöd; vi har absolut inte någon av entomologins grundläggare, som Maria Sibylla Merian på 1600-talet; vi har inte ens några uppenbara pionjärer som självständiga entusiaster under 17-1800-talet som t ex Anna Blackburne och senare Margaret Fountaine i England, Annie Trumbull Slosson i USA, Mary Ball på Irland, m.fl. För att alls identifiera den första kvinnliga entomologen i landet måste vi istället börja granska indicier. Och då är inte

steget långt till lite mer av en översiktlig kartläggning.

I det nedanstående skisserar vi alltså en exposé över vilka som kan komma ifråga under beteckningen tidiga kvinnliga entomologer i Sverige. För äldre tider nämner vi således samtliga namn vi stött på, medan vi för nyare tider i stort sett bara nämner sådana namn som är pionjärer i något visst avseende eller någon viss gren av entomologin. I de flesta fall introduceras namnet på de kvinnor som är sådana hållpunkter i framställningen i fetstil och med levnadsår angivna, men i rena uppräknings av namn på personer som är både mer perifera för artikeln och mer okända används ej fetstil. Gränsen är dock flytande. För nu levande personer uppges ej levnadsår (ej heller för några där sådana data undflytt oss).

Figur 1. Drottning Lovisa Ulrika, som med sitt naturaliekabinett och sina kontakter med Linné är den första kandidat vi hittar till titeln Sveriges första kvinnliga entomolog.

Queen Lovisa Ulrika, with her natural history cabinet and her contacts with Linnaeus, is the first candidate we can find for the title of Sweden's first female entomologist.

Naturaliekabinett och silkesodling

Under 1700-talet, eventuellt redan under 1600-talet, fanns adelsdamer som hade naturaliekabinett som innehöll insekter. Merparten av dessa insekter var knappast egenhändigt insamlade, och knappast vetenskapligt ordnade. Men vi kan lätt peka ut den som torde varit den första svenska kvinna som var i besittning av en vetenskapligt värdefull insektsamling: det är drottning **Lovisa Ulrika** (1720-1782) (Fig. 1).

Hennes naturaliekabinett ordnades av Linné själv, och han publicerade en bok som beskrev samlingen (Linnaeus 1764). Detta är för övrigt en av anledningarna till att det finns typmaterial av insekter beskrivna av Linné kvar i Sverige, trots att hans egen samling såldes till en privatsamlare i Storbritannien. Hon påstås ha haft ett

särskilt intresse för de entomologiska delarna av sin samling, åtminstone före tronbestigningen, men det verkar inte finnas belagt just hur detta intresse tog sig uttryck. Naturalierna var till största delen inköpta av holländska handlare och alltså helt och hållet skötta av Linné. Det första entomologiska föremålet i Vetenskapsakademiens samlingar (som sedan blev till Naturhistoriska Riksmuseet) var ett getingbo ur Lovisa Ulrikas samling, men det finns ej bevarat. Huvuddelen av hennes samling finns nu på Evolutionsmuseet i Uppsala.

En annan typ av insektintresse, bättre dokumenterad, var hennes entusiasm för serikultur (silkesodling). Hon tog ett särskilt ansvar för silkesodlingen i landet efter att den förste pionjären Mårten Triewald dött 1747, och odlade själv silkesmaskar i fjorton år på anläggningen som döptes till Canton vid Drottningholm.

En något senare, men desto ihärdigare, entusiast för serikultur i Sverige var **Charlotte Östberg** (1792-1864) f. Hilfling, som uppges som vägmästarhustru och målarinna. Hon var en av de sista silkesodlingsentusiasterna i Sverige, hade en odling på Visingsö och en någonstans i Stockholm, och gav ut skrifter därom 1824 och 1831 (Östberg 1824, 1831). Hon tog initiativ till grundandet av Sällskapet för inhemsk silkesodling 1830.

Släktingar till manliga entomologer

Vid en tid utan kvinnliga vetenskapsmän blir de första svenska kvinnor med direkt vetenskaplig inblandning, kanske vetenskaplig kunskap om insekter, föga förvånande familjemedlemmar till manliga entomologer. Här utmärkte sig först **Benedicta Charlotta Schönherr** (f. Billberg) (1779-1864) och **Josephine Sager** (f. Schönherr) (1815-1900), dvs Carl Johan Schönherrs fru och dotter. På vilka sätt dessa bistod under Carl Johans arbete vet vi inte säkert, men efter hans död var de väldigt engagerade i hans eftermäle. Känt är att Josephine (gift med en brännvinsfabrikör) på eget bevåg köpte den franske storsamlarens Chevrolats vivelsamling för att komplettera Schönherrs vivelsamling (central för all vivelforskning), och det är därför även denna finns på Naturhistoriska Riksmuseet idag. Benedicta var för övrigt syster till Johan Gustaf Billberg, en annan entomolog.

En del andra familjemedlemmar framträder ur källorna. **Jenny Sandahl** (1832-1904) var gift med Oskar Sandahl, läkaren som startade Entomologiska föreningen, och hon blev hedersledamot i föreningen som änka. Även **Carolina Gustafva Wahlberg** (?-1891) och **Anna Sophia Wahlberg** (1832-1914) var hedersledamöter i föreningen, änka respektive dotter till botanisten och dipterologen Peter F. Wahlberg.

Till synes viktigare för entomologin, men konstigt nog inte utsedd till hedersledamot i föreningen, var **Emilia Retzius** (1813-1903), som var syster till samme Peter Wahlberg (och hans berömda naturforskande, storviltsjagande och insektsamlade bror Johan Wahlberg, som dog i Sydafrika) och gift med den kände skullmätaren, anatomiprofessorn Anders Retzius. "Professor-skan Retzius" som hon kallades, blev ganska tidigt änka, och som sådan väldigt engagerad i att gynna vetenskaperna, bland annat entomologin. Till exempel instiftade hon den Wahlbergska minnesfonden i Vetenskapsakademien, och skänkte den stora Linnébysten till Entomologiska avdelningen på Riksmuseet. (Däremot Entomologiska föreningens Wahlbergska fond, som är av mindre omfång och saknar betydelse idag, kom från Carolina Gustafva Wahlberg.)

Adelsdamer

Men det var också några kvinnor som gick med i Entomologiska föreningen för egen maskin. Flera kan föras till kategorin excentriska adelsdamer. Mest framstående var **Signe Adelaide Virginia Maria Ortman Nordenskjöld** (Signe Nordenskjöld om man föredrar en kort variant) (1864-1947), som var så förtjust i Entomologiska föreningen att hon lämnade pengar till ett stipendium. Hennes namn finns också med i en tidig årgång av *Entomologisk Tidskrift* för att hon lämnat fjärilsobservationer från godset Virkvarn i Oskarshamnstrakten, där hon bodde. Hennes intresse både för samlade (hon hade också historiska föremål som skänktes till museer) och för naturen är dokumenterade, och vid ett tillfälle nämns hon i tidskriften som "landets enda kvinnliga entomolog".

Nästa adelsdam är **Pauline Ernestine Fouché d'Otrante Bielke** (Pauline Bielke, kort) (1839-1906), fransködd grevinna på Sturefors i Östergötland (Fig. 2). Hon var också en driven

Figur 2. Sturefors slott in Östergötland, där Pauline Bielke hade sitt privata museum

Sturefors castle in Östergötland, where Pauline Bielke had her private museum.

naturaliesamlare utan något manligt förkläde, hade ett eget litet museum med diverse historiska föremål och naturföremål, hade t.o.m. en konservator anställd för att stoppa upp fåglar åt sig. Hon gick alltså med i föreningen och var uppenbart uppriktigt intresserad av insekter, men det är inte dokumenterat huruvida hon alls samlade dem själv. (En något senare medlem i entomologiska föreningen vid namn Ture Bielke är hennes son.) En tredje adelsdam, **Anna Euphrosyne von Rosen Barnekow** (1834-1925), var friherrinna på Sya, inte så långt från Sturefors, och kan tänkas ha dragits in i entomologin av Bielke. Enligt dåvarande statuter skedde inval i föreningen på medlems rekommendation, och den etablerade entomolog som anmälde Bielke och von Rosen var hymenopterologen Carl Harald Nerén i Skänninge, som de uppenbarligen kände. Snart kom också **Julia Mansikijevona Ekestubbe Bonde af Björnö** (Julia Bonde, kort) (1875-1957) på Kjesäter i Sörmland.

Kvinnliga samlare

Dock, den första svenska kvinna som vi kan hitta dokumenterad som självständig insektsamlare är en person vid namn **Cecilia Andersson** (1855-1919) (Fig. 3). Gift med brobygggnadsingenjören, gruvägaren och diplomaten John Fredrik "Kuba-Andersson" (som också samlade, men mest etnografika) flängde hon runt jorden och lär ha samlat insekter i Australien, Japan, Sydamerika, Karibien och Nordamerika. Enligt

Figur 3. Cecilia Andersson, naturaliesamlare och diplomat-hustru, den första svenska kvinna vi känner till som aktiv insektsamlare, en verksamhet hon bedrev såväl i Sverige som utomlands.

Cecilia Andersson, natural history collector and diplomat's wife, was the first Swedish woman we know of as an active insect collector, collecting both in Sweden and in other countries.

uppgift var hon bosatt i Sverige bara något tiotal år, växlande sin tid mellan Djursholm och Båstad (båda husen är kända för sin arkitektur). När hon och maken pensionerade sig och flyttade till Kalifornien skänkte hon samlingar till ett antal olika museer, inte minst fjärilar, skalbaggar och skinnbaggar, både svenska och exotiska. En svensk samling finns i Helsingborgs museum, en hel del djur skall ha skänkts till Naturhistoriska Riksmuseet, och ytterligare en samling har helt nyligen identifierats som hennes i Zoologiska Museet i Lund (Fig. 5).

En annan remarkabel dam som samlade utomlands är **Ida Trotzig** (1864-1943) (Fig. 4). Från sin tid i Japan, där hennes man var polischef i Kobe, är hon mest känd som etnograf, men samlade också ganska mycket fjärilar, som skänktes till Riksmuseet i omgångar 1899-1917. Det är

Figur 4. Ida Trotzig, amatöretnograf och flitig samlare av naturalier (särskilt fjärilar) som polishustru i Kobe i Japan.

Ida Trotzig, amateur ethnographer and ardent collector of natural history objects, especially Lepidoptera, as a police wife in Kobe, Japan.

värt att notera att hon också vidarebefordrade ett insektintresse till sin dotterdotter Gaby Stenberg, känd skådespelerska. I Stenbergs bok *Ida Trotzig, min mormor, Japanpionjären* (Stenberg 2009) berättas om roliga söndagsutflykter till bergen utanför Kobe då Ida tog fram fjärilshåven och fångade fjärilar med sin dotter Inez. Därefter preparerades de, och hittades något sällsynt, så skickades det till Riksmuseet. Museets lepidopterolog Felix Bryk har beskrivit nya fjärilar med namn efter både Ida och Gaby, och enligt uppgift skall även Inez ha lämnat sitt namn till någon fjäril (Fig. 6). En dag då Ida och Inez drog ut en byrålåda där Ida förvarade fjärilspuppor fylldes hela rummet med flygande fjärilar, till bådas stora förtjusning. Ida Trotzig jobbade i perioder för Riksmuseets räkning både under tiden i Japan och efter att hon flyttade tillbaka

Figur 5. En låda från Cecilia Andersson i Zoologiska Museet i Lund, gaddsteklar från Båstad, Djursholm, Kuba, Kalifornien, o.s.v. Foto: Zoologiska Museet, Lund.

A drawer originating from the collection of Cecilia Andersson, now in the Lund Zoological Museum. The contents are aculeate Hymenoptera from Båstad, Djursholm, Cuba, California, etc.

till Sverige 1921. På den tiden hörde ju även de etnografiska samlingarna till Riksmuseet.

Även **Eva af Winklerfelt** (1854-1934) samlade fjärilar i Japan. Hon är känd som turistpionjär: den första svenska kvinna som ensam reste jorden runt (på 1910-talet). Något djupare insektintresse tycks inte dokumenterat.

Förutom ekonomiskt oberoende adelsdamer

och diplomathustrur tycks det även ha funnits utrymme för egna intressen hos lärarinnor. Eftersom lärarinnor förväntades förbli ogifta (och därmed legalt myndiga, och dessutom inte behövde ägna sin tid åt familjen) och i många fall skulle lära ut en del naturvetenskapliga grunder, fanns det vissa förutsättningar här för att ett insektintresse skulle manifesteras. I de flesta fall

Figur 6. Tandspinnaren *Notodonta idaetrotzigae* Bryk, 1942, insamlad av och uppkallad efter Ida Trotzig i Japan. Foto: Naturhistoriska Riksmuseet.

Notodontid moth *Notodonta idaetrotzigae* Bryk, 1942, collected by – and named after – Ida Trotzig, in Japan.

Figur 7. Sveriges första professionella kvinnliga entomolog: preparatorn vid Riksmuseet, Signe Ramberg, vid sitt arbetsbord. Notera spännbrädet och andra redskap som ser helt moderna ut, medan fukt-kamrarna av glas börjar bli otidsenliga och pillerburkarna helt fallit ur bruk. (Fotokälla: Riksmuseets arkiv)

Sweden's first professional female entomologist: Signe Ramberg, preparator at the Stockholm museum, at her desk. Note that some parts of the equipment look completely modern while others (such as the carton pill boxes) have fallen into disuse.

har dessa förblivit anonyma, men Märta Aulin kom till riksmuseet 1902 för att studera gallbildningar, och Anna Hansson lade upp en insektsamling i Östergötland.

Det finns också namn på kvinnor som skänkt insektsamlingar till museer och läroverk, där man inte utan omfattande efterforskningar kan veta om de samlat in dem själva och hur mycket av entomologer de var. En Lotten Lindegren skänkte en insektsamling till läroverket i Varberg. En Ingegerd Ronquist skänkte en insektsamling från Färlöv till läroverket i Västerås. Siri Liljestrand liksom Emma Olsson samlade insekter som missionärer i Sydafrika och skänkte till Riksmuseet. Vera Oxenstierna skänkte en nordamerikansk fjärilsamling och blev samma år (1918) mördad av sin militära make, som även tog sitt eget liv. Från åren kring sekelskiftet och fram till första världskriget skymtar i föreningens rullor också Ruth Grill i Flodafors

i Sörmland, Esther Larsén och Elin Lamm i Stockholm.

De första proffsen

Men vid det laget hade vi också redan professionella kvinnliga entomologer. Preparator på entomologiska avdelningen på riksmuseet sedan 1905, i själva verket den ende anställde jämte intendenten (professorn), var **Signe Ramberg** (1875-1963) (Fig. 7). Doldis men ändå med ett eftermäle från årsrapporter och hörsägen som oerhört noggrann och effektiv (enligt uppgift preparerade hon 20-30 000 djur per år) och av stor betydelse för de entomologiska samlingarna i Riksmuseet. Mest ägnade hon sig åt att montera expeditjonsmaterial, men hon gjorde också (tillsammans med Yngve Sjöstedt) kataloger över museets rätvingesamlingar, och samlade själv en del insekter.

Som illustratör på avdelningen fungerade

länge **Therese Ekblom** (1867-1941). Liksom sin man Axel Ekblom var hon väl ursprungligen främst botanist, och delade sin tid mellan entomologiska, botaniska och paleozoologiska avdelningarna, men särskilt efter Axels död 1914 kom Therese att fokusera alltmer på entomologin medan parets barn avlastade på de andra avdelningarna, Linnea Ekblom på botanik och Sven Ekblom på paleozoologin (Beckman 1998).

Kvinnorna blir fler

Under mellankrigstiden märks ytterligare en handfull kvinnor. Entomologiska Sällskapet i Lund som startades strax efter sekelskiftet fick sin första kvinnliga medlem 1929: **Gunlög Bülow-Hübe** (1910-1987) (Fig. 8). Hon uppträder bland annat som anställd på Malmö museum under namnet Gunlög Ripa, men sedan i offentligheten som inredningsarkitekt och poet. På 30-talet tillkom **Elsa Tufvesson-Nyholm** (1911-2002), snart gift med koleopterologen Tord Nyholm och senare själv bekant som botanist, särskilt mossexpert, vidare **Sonja Berg von Linde** (1919-2006), senare borgmästare i Ängelholm, byrådirektör i Fångvårdsstyrelsen och anstaltschef på Hinseberg, samt **Ingegärd Malmström** (1916-?), snart gift med stritspecialisten Frej Ossiannilsson.

Agathe Hammarlund Ahlcrona (1889-1963), känd som "syster Agathe" är den förste i raden av kvinnliga utforskare av Ölands insektsfauna (Fig. 9). På 30-talet arbetade hon som sjuksyster på ålderdomshemmet i Halltorp och lasarettet i Borgholm. Inte minst med inspiration av besökande koleopterologen Nils Bruce, som också var hennes älskare, skall hon ha fått ihop en fin samling, som dock ej har återfunnits. Senare i livet var hon gift med en lokal bonde vid namn Ohlsén och bodde i en väderkvarn vid Borga hage. I samma krets fanns också Margareta Mårtensson, fjärlissamlade distriktsköterska i Skogsby.

Ingrid Rosén i Norrköping rapporterade skalbaggar i Stockholmsföreningen och var tillfälligt anställd som biträde på entomologiska avdelningen på Riksmuseet. I Göteborg fanns **Stella Lohmander** (1906-1970), som jobbade och samlade ihop med bekante maken Hans Lohmander. Hon ordnade hans samling på

Figur 8. Gunlög Bülow-Hübe på Malmö museum, den första kvinnliga medlemmen i Entomologiska Sällskapet i Lund.

Gunlög Bülow-Hübe, Malmö museum, the first female member of the Entomological Society of Lund.

museet i Göteborg efter hans död 1961, men är väl mest känd för att hållträsklokryparen *Anthrenochernes stellae* Lohmander, 1939 är döpt efter henne. **Edit Bergström** i Falun fick ett stipendium av Entomologiska föreningen 1938 och samlade skalbaggar i Dalarna. **Charlotte Holmqvist** som sedan framträdde som kräftdjurs-systematiker har också samlat insekter. En person som länge var medlem i Entomologiska föreningen är **Stina Frisell** (1862-1944), känd för litteraturhistoriker som Rainer Maria Rilkes väninna i Sverige. Konstnären **Marianne Cedersström** (1906-1992) var anställd som illustratör på riksmuseet en period och särskilt intresserad av spindlar. Den I. Arvidsson som skyntar i källorna som gäst på entomologiska avdelningen på Riksmuseet och insamlare av vattenkvalster torde vara identisk med botanisten **Inga Arvidsson** (1912-1990).

Figur 9. Agathe Hammarlund Ahlcrona, sjuksyster och insektsamlare på Öland.

Agathe Hammarlund Ahlcrona, nurse and insect collector on Öland.

Greta Gyldenstolpe (1894-1991) och **Dagny Bergman** (1890-1972) var båda upptäcktsresande, som i skuggan av sina mer berömda män (Nils respektive Sten) som sköt däggdjur och fåglar, skötte mycket av insektsamlandet på expeditionerna i exotiska trakter. Medan även t.ex. Ebba Malaise (f. Söderhell) (1890-?), bidragit till sin makes (René Malaise) exotiska insamlingar och han döpte en ny växtstekel till *Ebba soederhellae* (nu *Tenthredo soederhellae* (Malaise, 1945)).

Andra världskriget är en tid som står för en viss påtaglig förnyelse av entomologin i Sverige; framförallt märks betydligt fler ungdomar, och ett mer signifikant inslag kvinnor. I de nya särskilda aktiviteterna för ungdomar märks t ex **Anna-Märta Borggård** från Norrköping, sedan Stockholm. Från Norrköping var också Ingrid Rosén fortsatt ansluten, nu i sällskap med en Barbro Rosén som sannolikt är hennes syster. **Märta Cronholm** (1918-2009) studerade vattenkvalster, och blev senare framträdande hydrolog i Stockholms stadsförvaltning. **Anna Greta Vitalis** (1931-2011) samlade intressanta skalbaggar som elev till Einar Klefbeck i Falun. I Skåne samlade Anna-Lena Wennhagen skal-

baggar, och Ingrid Lindh fjärilar. I Stockholm samlade Gunilla Berglind skalbaggar.

Några till av de engagerade lärarinnorna skymtar också fram, t.ex. Karin Blomberg i Arvidsjaur och Alice Assarsson (Norrköping?).

Några till föreningsmedlemmar och dylikt, vars entomologiska verksamhet vi inte känner i detalj, men vars namn dyker upp i helt andra sammanhang, är t.ex. konstnären Inga-Lill Dahlin, ingenjörerna Britt-Marie Karlsson och Karin Duprez, och fiskeriassistenten Ingeborg Stjerna.

Den praktiska entomologin i modern mening

På den praktisk-entomologiska sidan blev det vanligare med kvinnor under efterkrigstiden, men ofta utan någon stark identitet som entomologer. Den första kvinna som publicerade en modern praktisk-entomologisk uppsats är **Ingrid Bergström Kiellander** (1909-2004), huvudsakligen botanist, med en text om skadliga stinkflyn 1939 i *Växtskyddsnotiser* (Bergström 1939). **Elene Ebbe-Nyman** på Växtskyddsanstalten i Åkarp är nog den första mer framträdande entomologen, med en serie entomologiska uppsatser runt 1950 och medlemskap i Entomologiska Sällskapet i Lund. Runt nästa decennieskifte fanns **Brita Persson** på Växtskyddsanstalten, först i Åkarp och sedan i Stockholm. Samtidigt fanns i Stockholm på Skogsforskningsinstitutet **Marianne Lekander** (1914-1996), gift med professorn Bertil Lekander. Hon har bland annat publicerat en stor genomgång av skogsentomologiska uppgifter i den historiska litteraturen, vilket är den första entomologiska boken i Sverige (åtminstone inom en vetenskaplig ram) med en kvinnlig författare (Lekander 1950). En annan som jobbar mycket med insekter är Åkarpanstaltens fotograf **Linda Kauri** (1910-1979).

Efterkrigstiden

På femtiotalet fick landet sin första kvinnliga förtroendevalda i en entomologisk förening: **Gunvor Herne-Nordlund** som fungerade som Stockholmsföreningens sekreterare 1956-60. Som sådan blir hon också den första kvinnliga författaren i *Entomologisk Tidskrift* (Herne-Nordlund 1957). Hon framträder ur protokollen inte bara som en modig pionjär, utan också som en aktiv kraft i demokratiseringen av förenin-

gen: det var på hennes förslag som föreningen beslutade om allmän titelbortläggning på möten, och hon var även medlem i en kortlivad välkomst-kommitté som skulle underlätta för nya medlemmar.

På 50-och 60-talen framträder också fler kvinnliga samlare och föreningsaktiva, alltför många att räkna upp här. Vi kan nämna som exempel skalbaggsamlaren Ingrid Bodin och museiasistenten Ingeborg Levinsson i Göteborg, som båda förblev engagerade i entomologin och sedermera aktiva i Västsvenska Entomologklubben när den startade 1972. I Fältbiologerna, som krigsårens ungdomsentomologiska aktiviteter mynnat ut i, framträder också en del insektintresserade kvinnor, t.ex. ordföranden Anne von Essen (senare von Hofsten). Ytterligare personer från föreningsrullorna som gjort sig bemärkta i andra sammanhang är t.ex. "Stockholms Lucia"-vinnaren och senare akupunktören Anita Löwbeer, konstnären Luzzi Herzog, samt läkaren Ella Bryk, samtliga i Stockholm.

Det var väl ungefär samtidigt som ett par aktiva kvinnor gjorde sig bemärkta i det entomologiska livet i Lund. Framemot mitten av 60-talet började båda också publicera vetenskapliga artiklar i *Opuscula Entomologica*. Det är **Christine Dahl**, kommen från Tyskland som Christine Blank, sedermera gift med zoologen och kräftdjursspecialisten Erik Dahl och fokuserad på vintermyggor (Fig. 10). När hon disputerade 1971 blev hon den första kvinnliga doktorn i ett entomologiskt ämne i Sverige (Dahl 1965, 1971). Och det är **Gunvor Brinck-Lindroth** (1925-2012), som till skillnad från Dahl aldrig gjorde någon akademisk karriär men likväl var en internationellt erkänd auktoritet på loppor. Hon gjorde bl.a. loppvolymen i *Fauna Entomologica Scandinavica* (Brinck-Lindroth & Smit 2007). Hennes efternamn kommer från äktenskap med först ekologigurun Per Brinck och sedan inte alls Carl H. Lindroth utan hans nästan lika kände bror, professorn i idéhistoria i Uppsala Sten Lindroth. En annan framträdande entomolog i den akademiska världen är **Walborg Thorsell**, medicinsk entomolog, som disputerade 1967 i veterinärmedicin (inte på ett entomologiskt ämne) och sedan blev försvarets malariaforskare.

Figur 10. Christine Dahl, den första kvinnliga entomolog att disputera i Sverige, och sedan den första att bestiga en professorstol.

Christine Dahl, the first female entomologist to get a PhD degree in Sweden, and later the first one to become a full professor.

Idag?

Men även om efterkrigstiden ser antalet kvinnor i föreningarna öka är det alltså mycket få som träder fram bland de mer aktiva, axlar ansvarsposter och skriver artiklar. Och även om antalet kvinnor som jobbar med entomologi på museer, universitet och praktisk-entomologiska institutioner starkt ökar, är detta nästan uteslutande på lägre poster. Några signifikanta undantag finns.

Christine Dahl utnämndes till professor i entomologi i Uppsala 1979. Snart följde de första disputationerna av kvinnor i entomologiska ämnen på flera lärosäten, som Barbara Ekbohm på SLU och Birgitta Tullberg på Stockholms universitet (Sillén-Tullberg 1982, Sohm Ekbohm 1981), men på Uppsala, Göteborgs och Umeå universitet var det först på 90-talet, och på vissa andra ställen ännu senare. Totalt sett är det idag

något fler kvinnor än män som disputerar i entomologiska ämnen. Några till kvinnliga entomologer har blivit professorer: Barbara Ekbohm, Birgitta Tullberg, Birgitta Rämert och Anna-Karin Borg Karlsson.

Idag har vi kvinnliga insektsystematiker, insekstekologer, praktiska entomologer, det finns kvinnliga koleopterologer, lepidopterologer, odonatologer, hemipterologer, hymenopterologer, dipterologer, arachnologer etc, och vi har kvinnliga professorer, forskare, samlare, fotografer, tecknare, skådare, inventerare, naturvårdare, föreningsaktivister, pedagoger, framträdande kvinnor i de flesta föreningar och på de flesta institutioner. Men på väldigt många håll fortfarande bara enstaka; vi har fortfarande en långt ifrån jämn könsfördelning. Nu är väl en jämn könsfördelning i sig (enligt vår mening) knappast något eftersträvt mål; det som räknas är att avlägsna alla systematiska hinder för halva befolkningen att kunna följa sina intresser och ägna sig helhjärtat åt det som intresserar. Och i så fall har man kanske trots allt kommit en bra bit på väg, i fråga om social status och rättigheter i allmänhet och utbildning i synnerhet. Men fortfarande finns en familjestruktur kvar där kvinnor ofta – vare sig det upplevs som spontant eller påtvingat – väntas ta huvudansvar för barn och hushåll medan män får mer tid att ägna sig åt sina specialintressen. Ofta föreslås det att män är samlare i större utsträckning än kvinnor. Numera finns det förvisso många olika sätt att vara entomolog på, och samlandet är bara ett sätt bland många att fokusera sitt intresse på, men för all del ett som brukar utmärka de allra mest engagerade. Likväl visar en SOM-undersökning från 2007 (Samhälle-Opinion-Medier vid Göteborgs universitet) att ungefär lika stor andel kvinnor som män av den svenska befolkningen uppfattar sig som samlare, nämligen ca 18 % (Ekström 2006).

Så: Sveriges första kvinnliga entomolog? Lovisa Ulrika, Signe Nordenskjöld, Cecilia Andersson, Gunvor Herne-Nordlund eller rentav Christine Dahl? Det beror helt på vilka kriterier man använder. Dessutom finns det ju en del tinnar kvar att storma, på andra sidan de kvarvarande synliga eller osynliga barriärerna...

Källsituation

Då ämnet knappast tagits upp tidigare finns det inga enkla källor att hänvisa till. Det är i princip enbart Lovisa Ulrika som tas upp i de allmänna inhemska zoologihistoriska källorna (t ex Dal 1996, Ingelög 2013, Lindroth 1967, Löwegren 1952, Sjöstedt 1916). Merparten av informationen i artikeln har kommit fram genom omfattande s.k. detektivarbete. Man utgår från en genombläddring av alla innehållsförteckningar, föreningsmeddelanden och medlemsförteckningar i de entomologiska tidskrifterna (och vissa allmänbiologiska), samt översikt över svenska etikettdata i de entomologiska samlingarna, kompletterar med smärre hänvisningar i den vetenskapshistoriska litteraturen och muntliga uppgifter, och gräver vidare via intensiv googling, via intervjuer, uppslagsverk, bibliotekskataloger, lärarmatriklar och andra biografiska och demografiska källor och arkivresurser, och opublicerad dokumentation i Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm och Zoologiska Museet i Lund. Att lista alla källor som bidragit med någon ledtråd skulle bli mer omfattningsrikt än artikeln själv.

För vidare läsning finns det ett fåtal skrifter att hänvisa till, t ex Gaby Stenbergs nämnda biografi över Ida Trotzig (Stenberg 2009), Dagny Bergmans hågkomster (Bergman 1948) och Jenny Beckmans essä om Therese Ekblom (Beckman 1998).

Tack

Tack i synnerhet till Thomas Jonasson, för att ha tagit fram viktig information om Cecilia Andersson, och till Carin Bruce för att ha meddelat sina minnen av Agathe Hammarlund-Ahlcrona. Mikael Sörensson, Mats Jonsell samt två anonyma granskare har kommit med värdefulla synpunkter på manuskriptet. För spridda diskussioner, enskilda tips och praktisk hjälp, tackas även Ewa Bergdahl, Yngve Brodin, Eva Carlsson, Carl-Cedric Coulianos, Christoffer Fägerström, Björn Sohlenius, Mikael Sörensson, Bert Viklund, och många andra.

Litteratur

- Bergman, D. 1948. Vildmarksår. – Bonniers, Stockholm. 142 s.
 Beckman, J. 1998. Therese Ekblom: 1867-1941. – In: Lindkvist & Werkmäster (ed.): Kvinnor i Natu-

- ralhistorien, från 1600-talets samlare och illustratörer till modern vetenskap. 71-76. Kgl. Vetenskapsakademien, Stockholm.
- Bergström, I. 1939. Ett fall av stinkflyskada på blomsterlupin. – Växtskyddsnotiser 1939 (3): 45-46.
- Brinck-Lindroth, G. & Smit, F.G.A.M. 2007. The Fleas (Siphonaptera) of Fennoscandia and Denmark. – Fauna Entomologica Scandinavica 41. Leiden. 185 s.
- Dahl, C. 1965. Studies on swarming activity in Trichoceridae (Diptera) in southern Sweden. – Opuscula Entomologica Supplementum 27. Lund. 68 s.
- Dahl, C. 1971. Taxonomy, distribution and influence of abiotic factors on swarming, motility and survival of Trichoceridae (Diptera). – Akademisk avhandling. Lunds universitet. 4 s.
- Dal, B. 1996. Sveriges zoologiska litteratur 1483-1920. – Orbis Pictus, Fjälkinge. 370 s.
- Ekström, K.M. 2006. Samlare i konsumtionskultur. – In: Det nya Sverige, Trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle. SOM-undersökningen 2006. 251-257. SOM-rapport nr. 41.
- Herne Nordlund, G. 1957. Tionde nordiska entomologmötet i Stockholm 13-15 juni 1957 – en redogörelse. – Entomologisk Tidskrift 78: 190-245.
- Ingelög, T. 2013: Skatter i vått och torrt – Biologiska samlingar i Sverige. – Artdatabanken, Uppsala. 368 s.
- Lekander, M. 1950. Skogsinsekternas uppträdande under tiden 1741-1945. – Meddelanden från Statens skogsforskningsinstitut 39:5. Stockholm. 207 s.
- Lindroth, S. 1967. Svenska vetenskapsakademiens historia 1739-1818. Vol. 1-2. – Kgl vetenskapsakademien Stockholm. 867 + 614 s.
- Linnaeus, C. 1764. Museum S:ae R:ae M:tis Ludovicae Ulricae Reginae Svecorum, Gothorum, Vandalorumque &c &c &c. – Lars Salvius, Stockholm. 720 s.
- Löwegren, Y. 1952. Naturaliekabinett i Sverige under 1700-talet: ett bidrag till zoologiens historia. – Akademisk avhandling. Lunds universitet. Lychnos-bibliotek. 407 s.
- Sandahl, E. 1892. Entomologiska föreningens i Stockholm sammankomst den 30 April 1892. – Entomologisk Tidskrift 13: 205-208.
- Sillén-Tullberg, B. 1982. Behavioural ecology and population dynamics of an aposematic seed bug, *Lygaeus equestris* L. (Heteroptera, Lygaeidae). – Akademisk avhandling, Stockholms Universitet. 27 s.
- Sjöstedt, Y. 1916. Entomologiska afdelningen. – In: Lönnberg, E. (ed.): Naturhistoriska Riksmuseets Historia – dess uppkomst och utveckling. 171-201. Kungliga Vetenskapsakademien. Stockholm.
- Sohm Ekbohm, B. 1981. Integrated control of the greenhouse whitefly (*Trialeurodes vaporariorum*): possibilities for early warning and potential of some biological control methods. – Akademisk avhandling. Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala. 12 s.
- Stenberg, G. 2009. Ida Trotzig, min mormor, Japanpionjären. – Ellerströms, Lund. 131 s.
- Östberg, C. 1824. Om odling af mullbärsträd och silkesmaskar i Sverige. – Elmén & Granberg, Stockholm. 24 s.
- Östberg, C. 1831. Vägledning för dem, som vilja odla mullbärsträd och uppföda silkesmaskar. – Elmén & Granberg, Stockholm. 34 s.